

Стиляна Баталова, Андрей Бобев (София, България)

МЕЖДУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЯ „КИРИЛО-МЕТОДИЕВОТО ДЕЛО В НАУЧНАТА И КУЛТУРНАТА ПАМЕТ“

От 22 до 24 май в София се състоя една от най-значимите международни палеославистични конференции през 2023 година – „Кирило-Методиевото дело в научната и културната памет“. Тя бе организирана от Кирило-Методиевския научен център при Българската академия на науките като част от инициативите по Националната научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“. Конференцията бе посветена на трите важни годишнини, свързани с опазването и изучаването на делото на светите братя Кирил и Методий и техните ученици: 1160 години от създаването на славянската писменост, 110 години от създаването на Климентовата комисия и 60 години от възстановяването на Кирило-Методиевата комисия при БАН. В юбилейното събитие взеха участие близо 70 учени от десет страни (Австрия, България, Великобритания, Италия, Литва, Полша, Румъния, САЩ, Словакия, Украйна).

На откриването на научния форум присъстваха г-жа Илияна Йотова, вицепрезидент на Република България, и доц. Елка Трайкова, научен секретар на направление „Културно-историческо наследство и национална идентичност“.

Те се обърнаха с приветствия към участниците и гостите, в които подчертаха значимостта и мястото на Кирило-Методиевото дело за създаването и опазването на българското национално самосъзнание и едновременно с това за общото културно наследство на Европа. Приветствие към присъстващите отправиха и г-н Пиер Колио, директор на Френския институт в България. Сред почетните гости бяха и Н. Пр. посланикът на Франция в България г-н Жоел Мейер, както и Тома Върбанов, чиято живописна творба „Светите братя Кирил и Методий“ се превърна в запазен знак на форума. На откриването говори и Веселка Желязкова, председател на Общото събрание на учените на КМНЦ, която акцентира върху международния авторитет на Центъра, дължащ се на активната дейност и научните приноси на неговите сътрудници в изучаването на многобройните аспекти на Кирило-Методиевото дело.

Тъй като в трите конферентни дни, с изключение на пленарното заседание, докладите бяха представяни в няколко секции, които заседаваха паралелно, обхващащи широк кръг от теми и проблеми, сметнахме за целесъобразно да

представим основните точки от техните изложения по реда, по който бяха организирани в програмата на конференцията. При това, разбира се, пропускаме тези участници, които бяха възпрепятствани да се включат във форума, но отразяваме онези, които представиха задочно изследванията си.

Пленарно заседание

Встъпителният доклад на С л а в и я Б ъ р л и е в а (България, „Кирило-методиевските извори и институционализирането на кирилометодиевистиката в България“) върна участниците в конференцията към паметта на онези, които са създали в България научното познание за светите братя и техните следовници: членовете на Климентовата комисия, създадена през 1913 г. като първи предшественик на Кирило-Методиевския научен център; Комисията за издаване на изворите за делото на Кирил и Методий, формирана през 1934 г. и възстановена през 1963 г. Основният акцент в доклада беше поставен върху малко известни факти около основаването на КМНЦ и основни моменти в неговата дейност от 1980 г. до днес.

След това Г е о р г и М и н ч е в (Полша, „Научният пътепис като жанр. Записките на Йордан Иванов от обиколката из Македония през 1906–1907 година“) изложи наблюденията си върху малко познатото архивно наследство на проф. Йордан Иванов. Г. Минчев представи един друг, непознат образ на изследвателя Й. Иванов, видян през призмата на емоционалния свят на учения, осветен от литературно обработените записки от пътуванията му из Македония през 1906–1907 г., скоро след Илинденско-Преображенското въстание.

Основният въпрос, който разгледа А л е к с а н д ъ р Н и к о л о в (България, „Светите Кирил и Методий: от

апостоли на славянството до български просветители“), бе начинът на „национализиране“ на апостолите на славянството още в Късното средновековие и превръщането им в един от най-ярките символи на оформящото се българско национално самосъзнание в епохата на Българското възраждане. В такъв ракурс бяха разгледани и „спорът за буквите“, и появата на кирилицата като символ на делото на светите братя в иконографията. Чрез свидетелства от чужд произход изследователят демонстрира как представата за Солунските братя и тяхното дело като достойние, свързано предимно с България и българите, напуска пределите на българското етнокултурно пространство и намира последователи и в небългарска среда още в епохата на Ранното ново време. Специален акцент бе поставен върху оспорването на тази теза в ново и най-ново време, когато българският национализъм се осъзнава от съседните народи като заплаха, а светите Солунски братя са осмисляни като символ на българското етническо самосъзнание както от приятели, така и от противници.

Пленарното заседание завърши с доклада на Е в е л и н а Д ж е в и е ц к а (Ewelina Drzewiecka) (България, “Generating Memory of the Origins of the Bulgarian Alphabet: Discussions around the 1100th Anniversary of the Moravian Mission in Socialist Bulgaria”), в който тя говори за създаването на памет за произхода на старобългарската азбука и писменост в условията на комунистическия режим, и особено за дискусиата, състояла се в българската академична общност по повод отбелязването на 1100-годишнината от Моравската мисия (1963 г.). Основната цел на доклада не бе преценка на утвърденото в славистиката схващане, че Моравската мисия е началото на славянската азбука, а

изследване на условията за допускане на алтернативната теза, според която Кирил и Методий са създали азбуката много преди да отидат във Великоморавия и тя е била предназначена специално за българите, да функционира в българската наука и културна памет до наши дни. Фокусът на изследването на Е. Джевицка бе върху научния дискурс по темата и ролята на българските интелектуалци в процеса на (пре)създаване на представата за (тяхната) нация с оглед на местната религиозна традиция.

Сесия I

Първо заседание

Докладът на Христор Трендафилов (България, „Хиперкритицизмът на Йосиф Добровски и неговите последователи (към 200-годишнината от създаването на кирилометодиевистиката като наука“) бе посветен на 200-годишнината от излизането на капиталния труд на Йозеф Добровски „Кирил и Методий – славянски апостоли“ (Прага, 1823). Бе подчертано, че този труд е основополагащ за кирилометодиевистиката като наука, а на автора му е присъщ хиперкритицизм, особено спрямо *Житията на св. Кирил и Методий*. Както отбеляза Хр. Трендафилов, тази критичност, възпитавана у Добровски от йезуитите боландисти, намира продължение в работата на слависти като Владимир Ламански, Александър Брюкнер, Васил Киселков и др. По мнението на българския славист тази монография полага началото на методологически конфликт между ангажираната и чистата наука в кирилометодиевистиката.

В доклада на Марчело Гардзанини (Италия, „The Contribution of Vittorio Peri (1932–2006) to the Study of the Cyrillo-Methodian Question“) бяха представени

в историографски план най-важните резултати от изследванията на италианския учен Виторио Пери (1932–2006), *scriptor graecus* на Ватиканската библиотека и специалист по византийска и средновековна църковна история. М. Гардзанини подчерта значимостта на изследванията на В. Пери върху епохата на Кирил и Методий, отношенията между Рим и Константинопол, както и върху първия пълен превод на техните жития на италиански език.

Изследователските приноси на двама унгарски слависти от различни поколения – Имре Тот и Петер Юхас – бяха представени в доклада на Теодоричка Илиева Готовска-Хенце (България, „Унгарски изследователи на Кирило-Методиевото дело“). Тя разглежда различните изследователски парадигми на двамата учени в сравнителен план и подчерта, че „Светите братя Константин-Кирил и Методий“ на И. Тот остава класическо изследване за живота на двамата славянски просветители, като представя дейността им и в България, докато П. Юхас в монографията си „Кирил и Методий в българска Моравия“ се фокусира преди всичко върху просветителската им мисия в Централна Европа.

Централна тема на доклада на Алберто Понтироли (Италия, „Италианската кирилометодиевистика в периода от края на Втората световна война до наши дни“) бе мястото на италианската палеославистика в научните изследвания на Кирило-Методиевото дело в периода от края на Втората световна война до наши дни. Отбелязан бе широкият спектър от теми, които италианските палеослависти изследват през последните 80 години. Основните направления, които А. Понтироли очерта, бяха проучванията върху делото на светите братя и

неговото историческо значение в контекста на Средновековието; анализът на кирило-методиевското наследство във връзка с националната идентичност на славянските народи; изучаване на кирило-методиевските извори както от текстологична, така и от композиционностилистична гледна точка; преводите на някои извори на италиански език. В рамките на доклада бяха представени най-ценните приноси във всяко от тези направления.

Второ заседание

Заседанието започна с наблюденията на А н и с а в а М и л т е н о в а (България, „*Capita ascetica* на Теодор Едески в славянски превод“) върху *Монашеските глави* с името на Теодор Едески (ок. 790–848), които имат богата византийска ръкописна традиция в периода XI–XVII в., а славянската им традиция е запазена в над 30 преписа от балканския книжовен ареал. Изследователката посочи, че текстът има компилативен характер и че преводът на произведението, който е старобългарски, не е изследван досега. След като разгледа няколко примера, А. Милтенова заключи, че *Монашеските глави* под името на Теодор Едески са част от състава на ранните аскетически сборници през X в., а през XIV–XV в. текстът се включва в антологии, свързани с исихазма, като запазва редица старинни черти на езика и стила.

В доклада си И л и я И л и е в (България, „*Краткото житие на св. Климент Охридски*“) отново се обърна към един от особено важните извори за живота и делото на бележития книжовник. Илиев направи обзор на различни проблеми при проучването на житието: липсата на критическо издание на оригиналния текст, съмнения около авторството на паметника и спорни от гледна точка на историческия коментар места в самото

повествование. Значителната научна литература, натрупана след откриването на житието, бе още един повод за И. Илиев да се спре на някои въпроси в навечерието на подготвеното от него ново издание на *Краткото житие на св. Климент* от Димитър Хоматиан в предстоящия 13-и том от поредицата „Гръцки извори за българската история“.

Докладът на Л и л я н а С и м е о н о в а (България, „*Жанрови особености на Пространното житие на св. Кирил – хибрид между агиографския литературен канон и късноантичната философска биография*“) беше съсредоточен върху съдържателните особености на *Пространното житие на св. Кирил* от гледище на историята на жанра. Подчертано бе, че в *Житието* се съчетават черти от различни модели от византийския литературен канон – от една страна, пред-Метафрастовата агиографска традиция, а от друга – традицията на т.нар. философска биография, която сама по себе си е хибриден жанр, съчетаващ история, биография и философия. Изложението на Л. Симеонова съчета критичен анализ на историческата фактичност на детайли и цели епизоди от *Житието* с внимателно търсене на мястото на същите тези особености в структурата на агиографския литературен канон. Това даде основание на изследователката да изрази мнение, че авторът или е познавал светеца лично, или е черпил сведения за него от разказите в първо лице на хора, близки със св. Кирил. Въпреки това според нея житиеписецът не се е поколебал да адаптира и моделира наличния материал, включително да добавя фикционални елементи, по начин, който да съответства на избраната от него екезегетична и апологетична тематична рамка.

Дискусионният въпрос за авторството на *Vita Constantini* бе повдигнат в

доклада на Ю р г е н Ф у к с б а у е р (Jürgen Fuchsbauer) (Австрия, „Chapter XIV of the *Life of Constantine and Its Authorship*“), който още в началото подчерта, че споровете относно обстоятелствата за възникването, локализирането и оригиналният език на произведението все още не са получили окончателен отговор. Той резюмира предишните опити за идентифициране на автора на *Vita Constantini* и се спря на глава XIV, в която се говори за създаването на глаголицата. Въз основа на някои от езиковите особености на текста в тази глава той разглежда хипотезата за първоначалното съставяне на житието от св. Методий и по-късния му превод, който се приписва на св. Климент Охридски.

А л е с с а н д р о М а р и я Б р у н и (Alessandro Maria Bruni) (Италия, „Проблеми на изследването на славянската ръкописна традиция на Книга Царства“) обърна внимание на все още непроучения въпрос за връзката на старобългарската версия на Царства с гръцката традиция. Един от акцентите на доклада беше откриването на нов препис на Книга Царства, произхождащ от западните предели на България, който, макар и да съдържа същия превод, познат ни от известния търновски ръкопис F.I.461, показва по-различни текстологични особености, разкриващи друга текстова традиция.

Сесия II Първо заседание

К и р и л Н е н о в (България, „Терминът „багаин“ в българските надписи от IX–X в.“) се спря на един неразрешен проблем на средновековната българска титулатура. Терминът „багаин“ се среща в българската (прабългарската) епиграфика от IX–X в. и досега е предизвикал множество разнопосочни интерпретации – от лично име, през

военна длъжност, до класово название. След аналитичен обзор на съществуващите мнения К. Ненов въз основа на наличните данни предложи опит за типология на известните употреби на термина и обяснение на значението на думата.

В доклада си К а м е н С т а н е в (България, „Сведения в старобългарските текстове за миграцията от юг на север от Стара планина в края на XII – началото на XIII в. и произхода на имената *Красен* и *Червен*, Русенско“) обобщил данните от историческите извори (с фокус върху старобългарските, но с отчитане и на византийските) за миграционни процеси от Тракия към областите на север от Стара планина през XII–XIII в. Според изследователя допълнителен маркер за такива преселвания, освен книжовните паметници, представлява топонимията. Като „пренесени“ топоними К. Станев посочи такива като североизточнобългарските *Красен* (във връзка с крепостта Красен, Пазарджишко) и *Червен* (във връзка с днешното селище Червен, Асеновградско).

В доклада на М и х а и л Р а е в (България, „Литературни функции на разказа за светите братя Кирил и Методий в текста на *Повестъ временных лет*“) бе изложена тезата, че разказът за създаването на славянската писменост от светите братя и превеждането на богослужебните книги от гръцки на славянски език трябва да се разглежда единствено в рамките на литературната конструкция на древноруското историческо съчинение. Според М. Раев, подобно на други части на хрониката, този разказ е създаден специално за нея и едва ли е имал самостоятелно разпространение. Той наблегна на извода, че разказът има две основни литературни функции: от една страна, служи за интертекстуална връзка между други сведения в рамките

на ПВЛ относно разпространението на християнството сред славяните от апостол Павел до княз Владимир; от друга страна, дава сведения за разпространението на славянската писменост и богослужбена книжнина сред русите и българите. В този смисъл разказът за създаването на славянската книжнина, заедно с генеалогииите на русите от варягите, но и от поляните, а чрез тях и от славянските племена и родовете, от които древноруският управляващ и интелектуален елит извежда своя произход, формира основата на самоидентификацията му през първата половина на XII век.

Д е н и ц а П е т р о в а (България, „Сведения за създаването на славянската азбука в българските кратки хроники от XV–XVI в.“) анализира сведенията за създаването на славянската азбука в българските кратки хроники от XV–XVI в. и свързането им с покръстването на българите по времето на съвместното управление на византийския император Михаил III и майка му Теодора (852 г.). В изложението си изследователката подчерта, че тези сведения са попаднали в обсега на научния интерес още на някои от първите слависти, сред които М. Дринов, О. Бодянски, П. Шафарик, и са правени опити за издирване на първоизточника на сведенията. Според Д. Петрова извори на информацията са текстове, създадени в епохата на Златния век. Въпреки това тя демонстрира, че съвременното състояние на изследването на изворите позволява бележките в кратки хроники да бъдат анализирани в по-широк литературен и исторически контекст.

В л а д и м и р Т е р з и е в (България, „Възрожденската книжнина, посветена на светите братя Кирил и Методий – средство за поддържане на паметта им“) говори за няколко произведения

от периода от средата на XIX в. до Освобождението, чиято централна тема са св. Кирил и Методий, жанрово най-тясно свързани с агиографията, но включващи някои исторически сведения. В. Терзиев разгледа тези творби, от една страна, като свидетелство за нарастващия интерес към личността на светите братя, а от друга – като средство за поддържане на паметта им жива и за използването на култа към тях за утвърждаване на българската културна идентичност при отсъствие на политическа независимост в Османската империя.

Второ заседание

Докладът на А н а В л а е в с к а - С т а н ч е в а (Италия, „Разказът за св. Кирил и Методий в *Жития на отци, мъченици и други по-важни светци* на Олбан Бътлър“) представи разказа за светите братя и тяхното дело в поредицата „The Lives of the Fathers, Martyrs and Other Principal Saints“, създадена от бароковия агиограф и богослов Олбан Бътлър. Изследователката аргументира тезата си, че именно това произведение е един от основните проводници за познанието за св. Кирил и Методий в голяма част от западноевропейската енциклопедична и популяризаторска литература.

В доклада си Ц е т а н В а с и л е в (България, „Кирило-методиевската традиция през призмата на католическата наука от XVI и XVII век: Петър Богдан и Томазо Боцио“) интерпретира темата за източниците на Петър Богдан, послужили му за написването на първата българска история *За древността на бащината земя и за българските дела*, в перспективата на отношенията православие–католицизъм. Цв. Василев разглежда труда на Томазо Боцио „De signis Ecclesiae Dei“ като един от основните източници на сведения за българите, използван от Петър Богдан.

Историята на френския католически колеж „Св. Кирил и Методий“ в София беше обект на доклада на Л ю б а И л и е в а (България, „Мъжкото католическо училище „Св. Кирил и Методий“ в София“). Отворило врати в 1880–1881 г. и признато за средно учебно заведение от Министерството на просветата в 1910 г., училището има значимо място в летописите на българското образование. Изследването на Л. Илиева разглежда дейността на колежа в историческия контекст на десетилетието от средата на 30-те години до принудителното му закриване в края на 40-те години на ХХ в.

Сесия III

Първо заседание

Основната цел на доклада на М а р и я н а Ц и б р а н с к а и И в а н Б и л я р с к и (България, „Първите славянски юридически текстове: идеология и културна доминация“) бе да преразгледат първите преводни юридически текстове на славянството в светлината на рецепцията на византийската култура. Те предложиха идейно-тематична и хронопна класификация на познати правни паметници с оглед на функциите им във Великоморавия и Първото българско царство и се опитаха да очертаят основните разлики в подхода при изготвянето на тези текстове и особено по отношение на следването на византийския им оригинал в правно-идеологически и книжовен аспект.

Темата за правния свят на Средновековието бе продължена по своеобразен начин от доклада на Д е с и с л а в а Н а й д е н о в а (България, „Римското право, Божият закон и Законът за съдене на хората (ЗСХ)“). Тя разгледа въпроса за осмислянето на ЗСХ като закон паметник и същевременно с това като литературно четиво и спря вниманието си на въпроса за свидетелите в

Глава II от неговия текст. В заключение Д. Найденова обобщава, че текстологичната история на ЗСХ, мястото на Глава II в състава на паметника и анализът на нейния текст показват, че тя може да се интерпретира както в контекста на старозаветното право, така и като отглас на процедура по извършването на Божий съд (ордалия).

К а т р и н М е р и М а к р о б ъ р т (Catherine Mary MacRobert) (Великобритания, „Не бо сътъ нъ на потрѣбѣ глаголюти н словеса, нъ разумъ: Semantically Motivated Continuity in the Cyrillo-Methodian Translational Tradition“) се спря на езиковите особености, открити в най-ранните запазени – вероятно кирило-методиевски – преводи, които са се съхранили при многобройните систематични редакции, но са привлекли недостатъчно научно внимание. Въз основа на езиков материал от Псалтира тя изследва случаите, когато: на една славянска лексема съответстват няколко гръцки; на няколко славянски лексеми съответства една гръцка; на множество славянски лексеми съответстват множество гръцки лексеми и, в последния случай, на славянски лексеми отговарят точно определени гръцки лексеми. В доклада бяха разгледани възможните мотиви за тези избори и последиците от тях за кирило-методиевската преводаческа традиция, причините за оцеляването или загубата им в традицията и значението на данните за историята на славянския Псалтир.

В доклада на Й о н - М и х а й Ф е л я (Ion-Mihai Felea) и М а д а л и н а У н г у р я н у (Mădălina Ungureanu) (Румъния, “The Cyrillic Writing of the Early Romanian Psalters: Slavonic-Romanian Interferences”) бяха разгледани румънски ръкописни и старопечатни псалтери от XVI в., които възхождат към първичен превод, който впоследствие е бил

редактиран няколко пъти. Основната цел на изследователите бе да подчертаят взаимодействието на двата езика, използвани в ранните румънски и славяно-румънски псалтири, на основата на кирилицата. Феля и Унгуриану подчертаха, че в изследваните от тях псалтири са установили, че изходният(ите) текст(ове) и текстовете, използвани за ревизия, са предимно, ако не и изключително, славянски. Четири от изследваните псалтири са двуезични, като славянският текст се редува с румънския, без двата текста да си съответстват напълно. Изследователите илюстрираха чрез примери как повечето запазени ръкописни и старопечатни славянски псалтири в румънските земи обикновено следват атонската редакция на Псалтира. Понякога обаче се откриват и следи от по-стари редакции – наблюдение, което се оказва валидно и за текстовете, преведени на румънски език. Кирилската ортография на ранните румънски текстове е била по-слабо регулирана от тази на славянските им аналози. В заключение румънските учени отбелязаха, че адаптирането на кирилицата към нуждите на румънския език е било деликатна задача.

Второ заседание

В доклада си Синтия М. Вакарелийска (Cynthia M. Vakareliyska) (САЩ, “The Mysterious Martyr Romanus in the Earliest Slavic Menologies”) посочи, че паметта на св. Роман мъченик е обща за всички най-ранни славянски менологии и се отбелязва на 25 септември. Тази памет, за която няма достатъчно запазени източници, се среща до XIV в. в някои по-късни български и източнославянски менологии. В гръцката календарна традиция паметта на светеца е отбелязана в паметници от VIII в., предхождащи Константинополския ти-

пик. Както е отбелязал още И. Делейе, тази памет се среща и в ранни календари, съдържащи смесени гръцки и латински паметни. Въпреки популярността на паметта на св. Роман мъченик във всички описани паметници, идентификацията на светеца е несигурна и неясна. Според изследователката очевидно е, че и славянският книжовник, включил паметта в славянските менологии, както вероятно и повечето от гръцките кописти, е бил в неведение относно самоличността на светеца. Съхраняването на паметта в течение на векове и включването ѝ от гръцката менологична традиция в славянската повдига въпроси за критериите и методологията на съставяне и актуализиране на ранния славянски менологий, на които С. Вакарелийска предложи някои предварителни отговори.

Вторият доклад в това заседание – на Димитър Чешмеджиев (България, „Култът към Йоан Екзарх Български“) – бе посветен на добре известна личност от Златния век на българската култура и книжовност – Йоан Екзарх. Д. Чешмеджиев подробно се сприя на интерпретацията на титлата „екзарх“ като ключов въпрос за появата и развитието на културата. В доклада бе отделено особено внимание на датите за почитание на светеца и бе предложена хипотеза за известна контаминация с личността на Йоан Златоуст.

Трето заседание

Лора Тасева (България, „Паралелни откъси в Учительното евангелие на Константин Преславски: един щрих към преводаческия процес“) разгледа в съпоставителен план два фрагмента от Учительното евангелие, възхождащи към един и същ гръцки катенен текст. Тя анализира съвпаденията и различията помежду им на равнище текстова

пълнота, граматика и лексика, което позволява да се дефинира дали те представят един и същ превод, два независими превода или единият е редакция на другия. Тасева се обоснова, че прилагането на тази методика позволява хвърляне на допълнителна светлина върху процеса на създаване на обемната хомилетична сбирка от епископ Константин.

Вниманието на Д о б р е л а К о т о в а (България, „Между изворов текст и слушателска аудитория: преводачески решения на Константин Преславски в *Учителното евангелие*“) беше съсредоточено върху отношението на превода на Константин Преславски към гръцкия оригинал. Тя се спря на няколко места от тълкувателните части на *Учителното евангелие*, разкриващи езиковите и дидактически предизвикателства, пред които се изправя Константин Преславски при превода на подбрани от него гръцки катенен текст. Установените при анализа преводачески решения, приложени в отделните случаи, послужиха за представяне на своеобразна типология.

Е к а т е р и н а Д и к о в а (България, „Платонски словеса в *Учителното евангелие*“) представи доклада си задочно. В него тя излага анализ на откъс от предговора на Слово 39 в *Учителното евангелие* на Константин Преславски. Основната задача, която Е. Дикова си поставя, е да се сравни текстът на пасажа по четирите известни пълни преписа, да уточни кои от разночетенията са най-близки до оригинала, от който е извършен преводът, а кои отразяват девиации в резултат от превода, и да се предложи въз основа на това реконструкция на мястото.

В своето експозе И в а н П е т р о в (България, „Някои проблеми при лематизацията на наречия при изготвянето на електронни средновековни гръцко-

славянски индекси“) представи принципите за изготвянето на двуезични индекси към средновековни паметници. Той обърна внимание на проблематични места, обусловени от пресичането на двете научни парадигми – палеославистиката и византинистиката, използвани при създаването на изданията на паметниците и обработката на езиковия материал. В изложението си изследователят постави на разискване някои подходи при представянето на специфични случаи на суплетивизъм и езикова нееквивалентност между двата езика, както и формализирането на тези случаи в речникови структури.

Сесия IV

Първо заседание

О л г а С м о л и н а (Ольга Смолина) (Украйна–България, „Кирило-Методіївська традиція та її сприйняття в Українській культурі“) повдигна няколко важни въпроса. Първият беше за особеностите на т.нар. кирило-методиевско християнство, прието в Киевска Рус. След това изследователката се спря на образите на светци и оценката на тяхното дело в концепцията на политическата организация „Кирило-Методиево братство“. Разгледана бе и темата за приемането, традицията и културния контекст на празнуването на Деня на славянската писменост и култура в Украйна. В доклада бяха очертани и основни аспекти на кирило-методиевската традиция, на които се обръща внимание в украинския научен и социокултурен дискурс.

В доклада си Я н С т р а д о м с к и (Jan Stradomski) (Полша, „Кирило-Методиевски контексти на разногласието за употребата на родни езици в литургията. Един сюжет от религиозната полемика между протестантите и римските католици в Жечпосполита през

XVI–XVIII век“) изследва сведенията за Кирил и Методий и тяхното дело в протестантската и антипротестантската книжовност от периода на Контрареформацията въз основа на прегледа на представителна извадка, състояща се от 150 старопечатни книги. Изследователят посочи, че изненадващо сведенията за Кирил и Методий са много малко на брой – установено е наличието едва на два кратки фрагмента за славянските просветители. Според работната хипотеза на Я. Страдомски в контекста на противоборството на католицизма и протестантството това вероятно се дължи на неудобния исторически факт, че Кирило-Методиевите книги не само са били одобрени от папите и предадени за ползване на славяните, но и това е станало над пет века преди да са се появили първите протестантски изяви. Ето защо аргументът за мнимата протестантска ерес, която произхождала от четенето на Библията на роден език, е бил много неудобен за католиците полемисти и поради това те заобикалят въпроса за делото на Кирил и Методий, а ако той се засяга, сведенията са общи и лаконични.

Темата за Кирило-Методиевите традиции като елемент на съвременните национални идентичности беше продължена от П е т е р Ж е н ю х (Peter Žeňuch) (Словакия, „Cyril a Metod v ľudovej duchovnej kultúre gréckokatolíkov na Slovensku v prvej polovici 20. storočia“). Той разгледа почитането на св. Кирил и св. Методий в Словакката гръко-католическа църква като фактор за формиране на собствена национална и културно-религиозна идентичност. На анализ бяха подложени дидактическият и възпитателен характер на паралитургични духовни песни в чест на Солунските братя, използвани главно по време на литургичното честване

на техния празник, който се отбелязва в Гръко-католическата църква в Словакия на 5 юли, т.е. според литургичния календар на Латинската (католическа) църква. Духовните химни за светите братя Кирил и Методий бяха разгледани като задълбочаващ познанията източник за културно-историческия контекст на развитието на тази духовна и културна идентификация на словашките гръко-католици в началото на XX в.

В края на заседанието С в е т л а н а Ш а ш е р и н а (Svetlana Šašerina) (Словакия, „Образ справедливогo суда в кириллической рукописной традиции Карпат“) говори за темата за Справедливия съд и Съдия в кирилски ръкописи от карпатски произход. Тя подчерта, че образът на справедливия съд е тясно свързан с християнската вяра и е най-важното събитие не само в послесмъртния, но и в земния живот на човека: човекът живее целия си земен живот в съответствие със заповедите, като от него се изисква „добър отговор на Страшния Христов съд“. В доклада темата за Страшния съд бе разгледана в контекста на ръкописи от земите на днешна Словакия – от Угляновския манастир и с. Литманова, – които са сборници с проповеди, поучения, легенди и притчи не само с църковен, но и със светски характер.

Второ заседание

Темата за съвременната рецепция на Кирило-Методиевото дело бе във фокуса на изложението на М а ж а н а К у ч и н с к а (Marzanna Kuczyńska) (Полша, „Детската литература за св. Кирил и Методий в Полша през XIX в.“). Изследователката разгледа въпроса за образите на светите братя в полската детска книжнина главно от XIX век. Тя анализира както жанровите особености, така и тематичния обхват на произведенията.

По-специално внимание М. Кучинска отдели на творчеството на полския обществено-просветен деец Юзеф Хоцишевски. Най-характерното за неговата дейност е, че Хоцишевски е възпитавал полските деца и младежи в традициите на Кирил и Методий, като е поддържал тезата, че светите Солунски братя не само са покръствали полските територии, но и самите те са били поляци по народност. Резултатите от проучването на М. Кучинска очертават важноста на кирило-методиевската тематика в полската култура изобщо и в дидактическата сфера в частност през посочената епоха.

Лина Гергова и Яна Гергова (България, „Честване на Кирил и Методий и българската азбука в нетрадиционни контексти: български мигрантски общности в Близкия изток и Латинска Америка“) представиха Кирило-Методиевото наследство и свързаната с него празничност в социокултурния живот и изяви на българските мигрантски общности в Обединените арабски емирства и в Република Аржентина. Данните, които те анализираха, са събрани в резултат на библиографско-документални издирвания и на етнографски проучвания, проведени от двете изследователки през 2022 г. Основните акценти в доклада бяха поставени върху потенциала на Кирило-Методиевото наследство да обединява национални и културни международни общности в чужда културно-езикова среда, да се адаптира към различни религиозни и политически режими, да запазва относителна устойчивост във времето.

Трето заседание

В своето изложение Г а л и н а Н а й е н к о (Halyna Naienko) (Украйна–Полша, „East Slavic Redaction of Church Slavonic through the Prism of Ukrainian Lin-

guistics“) говори за трудовете на украинските лингвисти в областта на църковнославянския език, по-специално в украинската му редакция. Прилагайки историографския подход, тя се спря на изследването на езика на някои текстове и техните автори, както и на реконструкцията на ортоепията. Авторката акцентира на някои спорни въпроси за взаимовръзката между украинската (южната) и великоруската (северната) редакция на църковнославянския език от втората половина на XVII в. нататък. Също така Г. Найенко разгледа промените в методологическите принципи и изложи гледната точка, че въпреки използването на социолингвистични и когнитивни методи наред с традиционния структурен и функционален подход, съвременният дискурс в украинското езикознание не изглежда цялостен.

Задочно беше участието на А н д р и й Д а н и л е н к о (Andriy Danylenko) (САЩ, „The Arab-Muslim Variations on “Russian Letters” in *Vita Constantini*“), който представи своя интерпретация на многократно коментирания епизод с „руските букви“ от *Пространното житие на св. Кирил*. Изследователят обърна внимание на арабски извор от края на X в., според който русите са използвали „бяло дърво“ като писмовен материал. А. Даниленко приема, че „руските букви“ може да бъдат обозначение за руническа варяжка писменост, разпространена в източнославянските земи. Според него такъв подход може да хвърли нова светлина върху изучаването на Кирило-Методиевото дело и неговото разпространение в по-късно време.

Също задочно беше представен докладът на П е т р а С т а н к о в с к а (Petra Stankovska) (Чехия, „Vlastní jména ve čteních z knihy Genesis v chor-

vatskohlaholských breviářích“). Според авторката в предаването на имената от Книга Битие в хърватската глаголическа книжнина се откриват както такива, които съответстват на лагинеозичната библейска традиция, така и такива, които показват връзка с гръцката богослужебна форма (Профитология). Тази двойственост показва сложен път на навлизане на текстовете, отвеждащ към различни източници, както и вторични преработки на текстовете в процеса на ръкописното им предаване.

Е л к а М и р ч е в а (България, „Наименованията на парични единици в старата славянска книжнина – опити за създаване на терминология“) представи езиковедски подход към все още недостатъчно проучените въпроси на фискалните отношения през Средновековието. Докладът ѝ беше посветен на някои аспекти от развоя на названията на паричните единици в славянската книжнина. Изследователката очерта способите за приспособяване на чуждоезиковите заемки, като обърна внимание както на тяхното осмисляне, така и на опитите за налагане на домашни названия. Документиранията названия, обобщени Е. Мирчева, навлизат със старо- и новозаветните текстове, както и с превода на разнообразни по характера си произведения на византийската книжнина.

Сесия V

Първо заседание

Докладът на протоерей И в а н И в а н о в (Кюмюрджийски) (България–Италия, „Литургични аспекти в църковната и дипломатическата мисия на светите братя Кирил и Методий“), представен задочно, направи опит за обективен анализ на историко-политическите и църковно-литургическите факти, свързани с делото на св. Кирил и Методий. Бяха подложени на интерпретация подбрани

изворови свидетелства за епохата, като акцент беше поставен върху литургическите аспекти и църковно-дипломатическите особености на мисията, богослужебните особености на Устава и Литургията по време на мисията, междуцърковните свидетелства за служението и трудностите, свързани с тях. В заключение прот. И. Иванов формулира извода, че в Рим и Моравия светите братя са използвали „компаративно богослужение“ и са допринесли за оформянето на богослужебните ритуали на славяните на основата както на византийската (константинополска), така и на латинската (римска) литургическа традиция.

В своя доклад Л ю б к а Н е н о в а и А н д р е й Б о б е в (България, „Достижения и проблеми в проучването на славянската традиция на Богородичния акатист“) направиха обзор на проучванията върху славянската преводна традиция на Богородичния акатист от последните няколко десетилетия. Акцентът беше поставен върху две насоки в изследователската дейност – от една страна, текстологическото изясняване на историята на текста, а от друга – новите методологически подстъпи при неговото изследване. С примери от ръкописната традиция бяха илюстрирани теоретични проблеми в досега съществуващите интерпретации на текстовия развой и бяха очертани непроучени полета в познанията ни за текста.

Докладът на Д а р и н а С т о я н о в а (Украйна–България, „Езиковите и текстологичните особености на *Поученията* на Теодор Студит в Одеския сборник № 1/154“), представен задочно, изследва *Огласителните поучения* на Теодор Студит по препис от XVIII в. от колекцията на В. И. Григорович, съхраняван в Одеската национална научна библиотека. Сравнявайки текста с Йосифовия

автограф, ръкопис № 1058 от НБКМ, изследователката описва основни езикови особености на *Словата* на Теодор Студит и заключи, че те показват много силно църковнославянско влияние, значително по-осезаемо, отколкото при Йосиф Брадати, също някои западнобългарски черти, а може би и някои сърбизми. Проведените наблюдения дават основания да се предполага, че одеският препис на *Огласителните поучения* вероятно няма за основа превода на Йосиф Брадати.

Второ заседание

М а р т и н Б р а к с а т о р и с (Martin Braхatoris) (Словакия, „Мотив първородного греха и его последствий в гомилиетическом творчестве Климента Охридского“) интерпретира мотива за първородния грях в хомилетичните творби на Климент Охридски. Той подчерта, че според християнската богословска мисъл има причинно-следствена връзка между първородния грях, покварата на човешката природа и индивидуалните грехове – и тя е представена по различни начини у различните тълкуватели. Амартологичните концепции се основават на библейски стихове, особено на Римл. 5:12 и Пс. 50:7, и са проследими в съчиненията на Йоан Златоуст, Аврелий Августин, патриарх Фотий и други свети отци. В доклада акцентът беше поставен върху местата, които позволяват да се определят изходните точки на позоваване на този мотив в Климентовите хомилетични произведения. Същевременно те позволяват да се предположи и приемственост с възгледите на славянските първоучители Константин-Кирил и Методий.

Обект на изложението на Ц в е т о м и р а Д а н о в а (България, „Старобългарските преводи на *Словото за*

изсъхналата смоковница и притчата за лозето от Йоан Дамаскин“) бяха двата ранни старобългарски превода на *Словото за изсъхналата смоковница и притчата за лозето* от Йоан Дамаскин. Предложеният анализ на преславския превод, разпространен само в източнославянската ръкописна традиция, беше направен по преписа в *Успенския сборник* от XII–XIII в., а на другия ранен превод – по преписите му в състава на два староизводни триодни панигирика от XIV в. – № 19 от САНУ и № 390 от сбирката на Хилендарския манастир. Докладът представи езиковите особености на двата ранни превода на византийското произведение, като специално внимание Ц. Данова обърна на лексиката и рецепцията на библейските цитати в текста.

Трето заседание

Основната цел на доклада на А г н е ш к а Г р о н е к (Agnieszka Gronек) (Полша, „Gra obrazami. Polityczny aspekt przedstawień Cyryla i Metodego w cerkwiach na terenach Rzeczypospolitej w 2. poł. XIX i pocz. XX wieku“) бе да отговори на въпроса за зависимостта между присъствието на образите на двамата светци в православните и гръко-католическите църкви на територията на някогашната Жечпосполита и тяхната иконография от гледна точка на политическите обстоятелства от втората половина на XIX в. Като показател за нарастващото значение на светите братя тя посочи не само присъствието на техните образи, но и изобразяването им в най-важните храмови пространства. Влаганите в образността патриотични, в това число украински, идеи изследователката открива в разширяването на иконографските програми с образите на св. Владимир и св. Олга. Присъствието на образите на св. Константин и

св. Елена, както и православните черти на облеклото и приборите на славянските апостоли подчертават източно-християнските корени на Кирило-Методиевата мисия. В заключението си А. Гронек посочи, че е несигурно дали копирането на католически мотиви е имало за цел да изрази прополски нагласи, или по-скоро е доказателство за силното влияние на западното изкуство върху художниците, работили в църквите в Галиция.

Изследването на Т о т к а Г р и г о р о в а (България, „Аспекти на почитанието към св. Кирил и св. Методий, отразени в няколко икони от втората половина на XIX век“) презентира няколко примера за обдарени Кирило-Методиеви икони, чиито детайли са израз на особена почит към светците. Тези изображения допълват богатата и разнообразна картина на познатите от изследванията данни за развитието на култа към св. Кирил и Методий във времето след Освобождението на България. Представените икони обособяват нова група сред образите на славянските просветители от България, в която се забелязва надграждане в почитанието, изразено вече чрез материални дарове.

А л е к с а н д р а М и х а л с к а (Aleksandra Michalska) (Полша, „Как, кога и защо светите Кирил и Методий се появяват в църквата „Св. Войчех“ в град Познан в Полша – историята на две статуи на славянските апостоли“) се спря на причините за появата на статуи на светите братя в една от най-старите мемориални църкви в Полша – тази в първия епископски център в епохата на християнизацията на полските славяни – Познан. Тя подчерта, че повдигнатите въпроси будят интерес, тъй като, въпреки че са широко известни като апостоли на славяните и създатели на първата славянска

азбука, св. Кирил и св. Методий нямат трайно присъствие в историческата памет на Полша. Включването им в храмовото пространство на църквата „Св. Войчех (Адалберт)“ в Познан, датирана от XV в., е по-скоро необичайно.

Докладът на Я н к о М а р и н о в и С т а н и с л а в а Г е о р г и е в а (България, „Българско“, „гръцко“ и „румънско“ в певческите ръкописи от Молдо-Влахия от XVI в. Нови репертоарни и палеографски данни“) беше посветен на музикалните особености на певчески ръкописи от манастира Путна, и по-специално на работата на протопсалт Евстатий, който в редица приписки определя земята, в която пише, като „молдо-влахийска“, езика си – като „български“, а нотацията – като гръцка. Основният въпрос, разгледан от двамата изследователи, бе кои песнопения и по какъв начин (с каква мелодическа „редакция“) са представени в Путненската школа – как византийската традиция е усвоена в „новокомпозираните“ песнопения и към коя от групите византийски певчески антологии се доближават певчески книги от манастира Путна. В резултат от съпоставителен анализ те установяват, че по-късните ръкописи съдържат новости в интерпретацията на отделни музикални фигури, но композиционните структури на творбите остават непроменени. Последователното въвеждане на промените обаче води Я. Маринов и С. Георгиева до извода, че става дума не за случайни импровизации, а за последователна обработка, повлияна от стилистичните особености на епохата или кописта. В заключение въз основа на палеографски анализ на текста и невмите двамата изследователи идентифицират в още няколко преписа почерците на Макарий и Андоний – други двама книжовници от Путненската школа.

Сесия VI
Първо заседание

Докладът на И в а н Ж е л е в (България, „Капанът на дигиталната книжовност“) бе фокусиран върху облагите и рисковете, които поражда за изследователите работата с дигитализирани древни текстове. Според Желев удобствата са съпроводени с опасности най-вече в две насоки: първо, дигитализацията се извършва от изпълнители без научна квалификация; и второ, възможно е предоверяване на дигитализираните текстове, макар че в тях също може да се прокраднат грешки. Авторът на доклада анализира такива случаи в текстове от гръцката и църковнославянската традиция, в резултат на което направи обобщението, че с дигитализираните паметници трябва да се работи много внимателно и – ако е възможно – да се сравняват с оригинала.

Т а т я н а И л и е в а (България, „Литургичната терминология в класическите старобългарски паметници“) обърна внимание на няколко аспекта от проучването на старобългарската литургическа терминология – на нейната честота и дистрибуция в текстовете, способите за терминообразуване и функционирането им в богослужебния език. Поставени бяха въпросите за терминологичната полисемия, дублетност и вариативност. Беше разгледано концептуалното съотнасяне между славянските аналози и гръцките им оригинали в контекста на богослужебните преводи. Въз основа на представения анализ бяха направени обобщения за разволя на терминологичния лексикален пласт в старобългарския език от Кирило-Методиевата епоха.

Докладът на протопрезвитер К о з м а (Красимир) П о п о в с к и (България, „Кирило-Методиевите литургически преводи – хипотези и интерпретации“)

започна с преглед на основните извори, носещи сведения за богослужебните преводи на светите братя. Беше направен обзор на съществуващите хипотези както относно обема на литургическите текстове, преведени от св. Кирил и Методий, така и за техния литургически прототип, т.е. богослужебен чин. Докладът подложи на критически анализ главните аргументи на основните тези, посветени на прототипите на славянското богослужение по време на Моравската мисия и на типовете литургически сборници, послужили за основа на това преводаческо начинание.

М а р к о С к а р п а (Marco Scarpa) и М а р т а Р и п а р а н т е (Marta Riparante) (Италия–България, „Онлайн инвентар на южнославянските ръкописи от XIV век. Представяне на първите резултати на един проект на дигитални хуманитарни науки“) презентираха първоначални резултати от работата по проекта „Южнославянски кописти и скриптории от XIV в. (Палеографска атрибуция и онлайн реперториум)“. След кратко изложение на целите и методиката на работата по проекта авторите обобщиха получените до този момент резултати. На този етап базата данни съдържа 1501 ръкописа от архивохранилища в 19 страни, от тях – 54% на хартия, 40% на пергамент, останалите – на смесени материали. Със среднобългарски правопис са 25% от ръкописите, с ресавски – 70%, и 5% – с боснийски. В хода на работата са идентифицирани 112 кописти. Литургическо съдържание имат 38% от ръкописите, 48% – библейско, и останалите 14% остават извън тези две главни групи.

Експозето на Е л к а З л а т е в а (България, „Дигитално образователно съдържание по кирилометодиевистика в подкрепа на средното образование“) обърна внимание на това, че в

последните няколко години все повече институти на БАН разработват образователни ресурси, насочени към различните етапи в училищното образование – начален, среден, гимназиален. С помощта на новите информационни и комуникационни технологии научното знание все по-често прескача учебника като посредник към класната стая и влиза там директно и по интересни начини. Докладът представи интерактивните образователни ресурси, разработени от Кирило-Методиевския научен център в рамките на два проекта под формата на електронни уроци, видеоуроци, тематични игри, учебни табла, творчески ателиета, интерактивни карти и др., обогатяващи учебното съдържание по средновековна история и литература, български език, изобразително изкуство, музика, насърчаващи изследователското търсене сред учениците и даващи предложения за празничните чествания на делото на св. Кирил и Методий.

Сесия VII

Първо заседание

Задочно беше представен докладът на А т м о я Б о с (Atmoja Bose) (Индия, „Лексико-семантическо развитие с позиции плана выражения и плана содержания русских слов на фоне эволюции“). Изследователката се съсредоточи върху семантичната еволюция на думите като един от актуалните въпроси на съвременната лингвистика, и в частност – на лексикологията. А. Бос приведе примери от различни морфологични класове (съществителни, глаголи, прилагателни) за дълбинни промени, при които се изменя основният семантичен признак на думата, като обърна внимание, че такива семантични измествания най-ярко се открояват при диахронни изменения в лексиката. От друга страна,

бяха представени и случаи, които демонстрират „безразличие“ по отношение на тенденцията за изменение в хода на лексикалната еволюция. В заключение беше представен изводът, че формата и съдържанието в лексико-семантичен план са взаимно свързани, но външната и вътрешната страна на думата са нееднородни по своята природа по отношение на измененията.

Докладът на М а р и н а Ч и с т я к о в а (Литва, „Поучение о св. Тайнах: новые данные“), също представен задочно, направи преглед на текстовата традиция на *Поучение за св. Тайни* – произведение, съхранено в няколко десетки преписа от XII–XVII в., за чието авторство изследователите предлагат различни хипотези – че принадлежи на перото на ученик на св. Климент Охридски, на негов сътрудник или на късен подражател. Най-стар измежду съществуващите пълни преписи е този в т.нар. *Скалигеров патерик* от края на XIII в., а в частичен вид *Поучението* е съхранено в т.нар. *Троицки сборник* от XII в. Съпоставката на текста в няколко типа чети-сборници (златоусти, триодни и минейни тържественици, измарагди, пролози и други) дава възможност на изследователката да дефинира четири различни редакции на произведението: пълна, кратка, основна проложна и новогрудска проложна. Като изходна дата за *Поучението* в Пролога М. Чистякова посочи 25 декември, а в хода на появата на нови редакции на този календарен учителен сборник се появяват датите 23 и 26 декември.

Докладът на Р е г и н а К о й ч е в а (България, „Трилемата на реконструктора: коя форма на родителното окончание -аго/-аго/-аго са използвали старобългарските химнографи?“) беше насочен към въпрос, засягащ едновременно реконструкцията и периодизацията на фо-

нологичните процеси в старобългарския език, от една страна, и поетическия език на старобългарската химнография, от друга. Според мнението на Койчева, макар при анализа на старобългарските песнопения химнолозите по правило да реконструират флексията за род.п., ед.ч., м. и ср.р. в най-старата ѝ форма *-аго/-агго*, запазените старобългарски акростихове съдържат само контрахираната форма *-аго*. Същата контракция се доказва и чрез проучване на структурата на стиха на различни оригинални старобългарски песнопения. Целта на Р. Койчева е чрез уточняване на тази особеност на старобългарския химнографски език да се постигнат точни резултати от стиховедските проучвания върху песенното творчество на Кирило-Методиевите ученици.

Докладът на Е в г е н и З а ш е в (България, „Към въпроса за авторството на Канона за св. Горазд и св. Ангеларий в *Бератската (Венецианската) служба за св. Седмочисленици*“) беше посветен на един важен етап от развоја на почитта към св. Седмочисленици. Авторът подложи на критична преоценка досега съществуващите хипотези за авторството на т.нар. *Бератска служба за св. Седмочисленици*. След отхвърлянето на досегашните предположения, Е. Зашев аргументира мнението си, че съставител и автор на оригиналните дялове и преработките, включени в *Бератската служба*, е епископът на Гора и Мокра Михаил Иписхиот. Това налага и ново датиране на цялата богослужбна творба – в края на 20-те години на XVIII в.

Е л е н а А з м а н о в а - Р у д а р с к а (България, „За мощите на св. Климент и историята на храм „Св. Спас“ в с. Дрен“) се спря на причините и взаимовръзката между големите национални чествания на хилядагодишнината на Златния век през 1927 г. (фактически –

1000 години от смъртта на цар Симеон Велики) и последвалите празненства, от една страна, а от друга – построяването и осветяването на храм „Св. Спас“ („Св. Възнесение Господне“) в с. Дрен през 1949 г. с частица от мощите на св. Климент. Изследователката разказа за инициаторите и съработниците за издигането, благоукрояването и осветяването на храма в един исторически период, в който българите се люшкат от високи национални идеи до последвали жестоки репресии. Е. Азманова-Рударска оцени осветяването на храма като последното голямо събитие, свързано с мощи на някого от св. Седмочисленици, за един много продължителен период от време – едва след промените от 1989 г. култът към мощите е възстановен, но в различна форма.

Сесия VIII

Първо заседание

Докладът на Д и а н а А т а н а с о в а - П е н ч е в а (България, „Световна ли е старобългарската литература?“) беше посветен на проблема дали е възможно прилагането на дефинициите на съвременното литературознание за „световна литература“, основани на критерии като универсалност, наднационални ценности и общ език, към старобългарската литература. Разгледан беше процесът, при който езикът на средновековната българска литература чрез кодификация се трансформира от народен в свещен и по този начин литературата ни се конституира като парадигматична за възникналите по-късно руска и сръбска литература. На второ място беше интерпретиран проблемът за универсалния характер на старобългарската литература, присъщ ѝ заради християнската идеология, на която тя е подчинена. В края на изложението си Атанасова-Пенчева се спря на тенденциите за

преодоляване на „наднационалността“ и даде примери за стремеж за придаване на литературата на народностно специфични черти.

Върху слабо проученото поле на българо-полската межкултурна имагистика беше съсредоточен докладът на В о й ч е х С т е л м а х (Wojciech Stelmach) (Полша, „Полските антологии на старобългарската литература като особен тип текстове в межкултурния обмен“). Неговата цел беше да разкрие ролята на няколко полски антологии с преводи на старобългарски текстове (тези в съставителството на Тереса Домбек-Виргова и на Георги Минчев и Малгожата Сковронек) за формирането на образ на средновековната българска култура сред полските възприематели. Тръгвайки от мнението на П. Динев за „необщителността“ на старобългарската литература заради нейната затвореност в кръга на религиозно-философската мисъл, В. Стелмах очерта как преводните антологии влияят върху възприемането на старобългарската книжнина в съвременна Полша. В края на изложението си авторът подчерта, че опитът на съставители, преводачи и издатели на антологии със старобългарски текстове може да е полезен за полските издатели и изследователи, занимаващи се с най-старата полска религиозна литература.

Нови данни за българо-полските културни връзки през XX в. представи в доклада си М а я И в а н о в а (България, „Европейската представа за старата българска литература през първата половина на XX век. Приносът на Юзеф Голомбек“). Във фокуса на изследването ѝ бе полският славист и българист проф. Юзеф Голомбек от Варшавския университет, водил единствения постоянен университетски курс по българска литература в Полша в междувоенния

период. На перото на учения принадлежат изследвания върху историята на българската книжовност, негова вероятно е и идейната рамка за съставяне на една антология на българската литература. Важен извор за връзката между Ю. Голомбек и българската култура се оказва кореспонденцията му с двама български учени – проф. Боян Пенев и проф. Петър Динев. Запазените писма не само свидетелстват за професионалните отношения и общите контакти на учените, но и допълват биографията на полския българист.

Към един от противоречивите в научен и културен план въпроси на българската история – този за богомилската ерес – подходи в доклада си М а л г о ж а т а С к о в р о н е к (Małgorzata Skowronek) (Полша, „Прочитът на богомилската ерес от един „неспециалист“: Боян Пенев и неговата *Literatura bulgarska do roku 1878* (Варшава – Вилнюс 1938)“). В основата на изследването си тя постави литературноисторическата монография на Б. Пенев „Българската литература до 1878 г.“, издадена на полски език в 1938 г. – 11 години след кончината на автора, благодарение на грижите на полския българист Ю. Голомбек. Книгата на Б. Пенев представя особен прочит на родната литература, предложен за читателите в Полша – държава, близка и важна в професионална и лична перспектива за автора. Докладът представи специфичната визия на Б. Пенев за културния феномен на богомилството като фон за страниците, които изследователят посвещава на *Беседа против богомилите* от Козма Презвитер.

В доклада си М е т о д и й Р о ж д е с т в е н с к и й (България, „Индоевропейските езотерично-магически прения и старобългарската литература“) предложи сравнително-типологична интер-

претация на някои средновековни славянски текстове в контекста на архаичната традиция на индоевропейските словесни диспути с езотерично-магическа и космологическа тематика. Като примери за такива изследователят посочи редица паметници от ведийската, славянската, германската и келтската култура. Според изследователя продължителното запазване на традицията се определя от това, че вербалното състезание се възприема като форма за валидиране и съхранение на познанието. Авторът очерта по-нататъшната съдба на тази словесна форма: в Индия тя поражда установения за каноничен диалектически маниер на изложение на доктрините във всички религиозно-философски текстове (даршани), докато в Европа бива асимилирана в християнската култура и развоят ѝ в тази среда е самобитен, което разкрива нейната жизненост и многоликост.

Научните съобщения не бяха единственият начин, по който участниците успяха да хвърлят мост между вековете от началото на славянската културна традиция до наши дни. Ролята на изкуството да изрази духовните търсения на отминалите епохи беше изпълнена чрез

посещението на спектакъла „Рилският пустинник“ – музикална поема в две действия и десет картини, постановка на Софийската опера и балет.

Конференцията „Кирило-Методиевото дело в научната и културната памет“ стана един от най-значимите палеославистични форуми за изминалата 2023 г. В нея участваха многобройни представители – от утвърдени учени до млади изследователи, с изключително широко тематично поле на научните съобщения. Бяха представени нови открития, проучвания и методически проблеми, направени бяха значими обобщения на досегашните резултати в различни области на кирило-методиевската проблематика. Не може да не се отбележи и отличната работа от страна на организаторите, както и много важната подкрепа от страна на държавни и чужди културни институции – потвърждение за високите очаквания от събитие от такъв мащаб. В крайна сметка конференцията осъществи в пълнота както своите научни, така и своите обществени цели – за пореден път направи явно огромното, от нищо непревзходно значение на Кирило-Методиевото дело за културната история на славянските народи.

*Стиляна Баталова,
Кирило-Методиевски научен център –
Българска академия на науките
stylianabat@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-1719-5604*

*Андрей Бобев,
Кирило-Методиевски научен център –
Българска академия на науките
andreybobev@yahoo.com
ORCID: 0009-0007-7474-8344*

Дата на получаване на отзива: 01.12.2023 г.